

Jouw afwezigheid is duisternis

Van Jón Kalman Stefánsson verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos uitgevers

Hemel en hel
Het verdriet van de engelen
Het hart van de mens
Hemel en hel / Het verdriet van de engelen /
Het hart van de mens (trilogie)
Vissen hebben geen voeten
Iets ter grootte van het universum
Het verhaal van Ásta
Zomerlicht, en dan komt de nacht
Het geknetter in de sterren

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Jón Kalman Stefánsson

Jouw afwezigheid
is duisternis

Vertaald uit het IJslands
door Marcel Otten

Ambo|Anthos
Amsterdam

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

This book has been translated with financial support from:

ISBN 978 90 263 5609 4

© 2020 Jón Kalman Stefánsson. Published by agreement with Copenhagen Literary Agency ApS, Copenhagen

© 2022 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers, Amsterdam en Marcel Otten

Oorspronkelijke titel *Fjarvera þín er myrkur*

Oorspronkelijke uitgever Benedikt, Reykjavik

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © Till Findl / EyeEm / Getty Images

Foto auteur ©Jean-François Paga

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Inhoud

Vertel mijn verhaal en ik krijg mijn naam terug,
of met andere woorden: het eerste struikelblok 7

Je bent dood, bijgevolg ben je verder gekomen 71

Miss you baby, sometimes; de mens heeft de duivel
uitgevonden om zijn zonden te dragen 115

Hier wordt het net zo laat lente als in de hel, maar God, straf mij –
ik ben zo blij dat je bent gekomen 179

Sommige mensen zijn afrasteringspalen, andere stellen
afspeellijsten samen voor de dood 213

Ik kan me eigenlijk geen leven zonder jou voorstellen 241

Je neemt geen beslissing en je raakt verlamd 281

Nu weet ik niet meer of ik durf te leven 291

Denk aan mij en de duivels trekken zich terug 337

Soms lieg je en bedrieg je vanwege de liefde 399

Intermezzo over context, verantwoordelijkheden en
een brandend huis 413

Werelden vloeien samen 419

Soms is het leven zo zwaar dat het vanaf de maan te zien is 465

Wat wij niet begrijpen maakt de wereld groter 473

Afspeellijst van de Dood (gedeeltelijk) 501

Copyrights 505

Vertel mijn verhaal en
ik krijg mijn naam terug,
of met andere woorden:
het eerste struikelblok

Het belangrijkste is dat de dingen die een blijvend effect op je hebben, diepgaande gevoelens, vervelende ervaringen, tegenslagen, intens geluk – beproevingen of geweld die in de samenleving of in jouw wereld erin hakken –, je zo diep kunnen raken dat ze in de genen worden geperst, vervolgens van generatie op generatie worden doorgegeven, en zodoende degenen vormen die nog niet geboren zijn. Dat is een natuurwet. Ze dragen het enthousiasme, de herinneringen, ervaringen en tegenslagen van de ene ziel over naar de andere en op die manier leven sommigen van ons verder, lang nadat wij zijn verdwenen, zelfs helemaal vergeten. Het verleden zit dus altijd in ons. Het is een onzichtbaar, geheimzinnig continent dat je soms in half wakkere toestand tegenkomt. Een continent met bergen en zeeën die een constante invloed hebben op het weer en de lichtstralen in je binnenste.

Er is altijd wel troost te vinden

Misschien droom ik dit:

Dat ik op de voorste bank zit in een koude plattelandskerk; een intense stilte buiten, soms onderbroken door het geblaat van een schaap en het verre gekrijs van een stern, ramen die een blauwe hemel inlijsten, de zee, de rand van een groene weide, een bijna kale berg.

Ik hoop dat dit een droom is, omdat ik me niets van mezelf kan herinneren, niet eens weet wie ik ben of hoe ik hier gekomen ben, ik weet niet...

... maar ik ben niet alleen in de kerk.

Precies op dat moment kijk ik achterom en helemaal op de achterste bank zit een man, vlak naast een verweerde vlaggenmast die in de lengte over vijf banken ligt. Mager, waarschijnlijk van middelbare leeftijd, zijn gezicht vel over been, een hoog voorhoofd met markante groeven. En hij kijkt met een spottende blik naar mij.

Misschien ben ik gewoon dood.

Dus zo gebeurt het: alles lost op, je wezen wordt weggewist, en je

wordt weer wakker in een kleine kerk waar de duivel een paar banken naar achteren zit – gekomen om je ziel op te eisen.

Ik kijk snel achterom. Nee, dat is moeilijk het kwaad zelve. Maar iets in het gedrag van de man wijst erop dat hij uit de streek komt. Ik draai me opzij, kijk de man recht in de ogen en schraap mijn keel: Neem me niet kwalijk, bent u soms de predikant van deze kerk?

De man staart mij lang zwijgend aan. Onaangenaam lang. Predikant, herhaalt hij ten slotte. Alleen maar dat ik hier op een kerkbank zit, maakt dat mij tot predikant? Ben je dan een bisschop omdat je dicht bij het altaarstuk zit? Ben ik een buschauffeur als ik naast een bus sta, een dokter als deze kerk een ziekenhuis zou zijn, een misdadiger of een bankdirecteur als we elkaar in een bank waren tegengekomen? En als ik dit allemaal zou zijn, hoelang ben je wat je bent, want verandert het leven niet constant wat je bent, dat wil zeggen, als je redelijk in leven bent – wanneer hou je op predikant of misdadiger te zijn en word je iets totaal anders? Als er vragen zijn, moeten er dan geen antwoorden zijn te vinden? Wanneer heet iemand Dingdong of Snuffel en wat is een betere naam? Maar hou er rekening mee dat de vragen soms het leven zijn, het antwoord de dood – stap daarom voorzichtig rond op aarde, man!

Zijn stem is niet echt donker, hoewel die een zweem van duisternis heeft, en er zit een zekere kracht in zijn gelaatsuitdrukking. In de scherpe lijnen, het diepgegroefde voorhoofd, de blauwe ogen. Zulk soort mensen kunnen gevaarlijk zijn, denk ik onwillekeurig.

Dus je denkt dat ik gevaarlijk ben? vraagt de man.

Ik schrik. Dat dacht ik niet, begin ik, maar dan wuift hij met zijn ene hand alsof hij mij het zwijgen wil opleggen, mij wil wegvegen of mij wil vragen weg te gaan. Ik kies voor het laatste. Ik sta op, knik naar hem. De vloer kraakt als ik naar buiten ga en...

... de deur uitga van deze oude plattelandskerk die bij een korte fjord staat, omringd door lage bergen met erbuiten een weidse,

koelblauwe baai – maar de spaarzaam begroeide bergen lijken zowel lichtjes op te stijgen als groener te worden naarmate ze de fjord verder in gaan. Het kerkhof is duidelijk veel ouder dan de kerk, want de oudste graven zijn veranderd in grote, naamloze grasbulten en ze zijn al lang vergeten wie daar rusten, maar het gras vangt het zonlicht op en stuurt het omlaag naar hen in de duisternis. Zo is er misschien altijd wel troost te vinden.

De jongste graven liggen aan de zuidzijde van het kerkhof en het jongste graf dat ik zie op mijn gang over het kerkhof is goed verzorgd. De naam van de vrouw op het kruis is weliswaar verweerd door vogelpoep, maar de zin eronder, DE HERINNERING AAN JOU IS LICHT, JOUW AFWEZIGHEID IS DUISTERNIS, wijst erop dat er van haar is gehouden. Dat is niet zo zeker over haar buurman, Páll Skúlason van de boerderij Oddi, want de zerk, een grote, zware zwerfsteen, levert niets anders op dan een citaat van de Deense filosoof Søren Kierkegaard, ALS DE EEUWIGE VERGETELHEID ALTIJD ONVERZADIGBAAR OVER HAAR PROOI ZETELT EN GEEN ENKELE MACHT HAAR ERVANDAAN KAN RUKKEN – HOE LEEG EN HOPELOOS ZOU HET LEVEN DAN NIET ZIJN?

Jouw afwezigheid is duisternis.

De eeuwige vergetelheid zetelt over je herinnering.

Waar vinden we dan troost?

Zelfs de doden glimlachen en ik ben in leven

Iemand – misschien ik – heeft de blauwe Volvo zo strak tegen de hoge muur van het kerkhof geparkeerd dat degene die op het kerkhof is hem niet opmerkt. Tot mijn opluchting blijkt de auto niet op slot te zijn, maar als ik erin wil gaan zitten, zie ik een vrouw van het betonnen huis dat op de stadsheuvel boven de kerk uittorent

mijn kant op komen. Slank met lang, donker, ongekamd haar, en een bruine rugzak hangt achteloos over haar schouder. Ze is niet alleen onderweg, want een roestbruin schaap rent voor haar uit, komt zonder te aarzelen op mij af, snuffelt aan mijn schoenen, probeert dan als een hond een wit voetje te halen, met zo'n enthousiasme dat ik bijna achteroverval. Hou daarmee op, Hrefna, roept de vrouw scherp en dan stopt het schaap ermee.

Ach, je moet het Hrefna niet kwalijk nemen, zegt de vrouw glimlachend terwijl ze naar mij toe komt, soms doet ze zo – maar hartelijk welkom! Jezusmina, ik durf amper te zeggen hoe blij ik ben toen ik zonet uit het woonkamerraam keek en jou op het kerkhof zag dwalen. Blij, maar natuurlijk ook verrast, want ik had eerder mijn dood verwacht dan jou hier te zien. Wanneer ben je aangekomen? Ik heb niet gezien dat je naar de kerk reed, want zo iets merk je, er is zelden een auto onderweg zo vroeg op een zondagochtend. Maar je bent waarschijnlijk op weg naar het hotel, naar Sóley? Ze zal een shock krijgen als ik haar vertel wie er onderweg is!

De vrouw kent mij! Ze kan me dan misschien helpen met mijn geheugenverlies, tenminste mijn naam vertellen, alleen dat al zou misschien een deur kunnen openen.

Maar iets weerhoudt mij. Misschien wat de predikant in de kerk zei, tenzij hij een buschauffeur is of de duivel zelf. Hou er rekening mee dat de vragen soms het leven zijn, het antwoord de dood – stap daarom voorzichtig rond op aarde, man! De vrouw kijkt mij aan met een glimlach in haar grote, donkere ogen, ze wacht er waarschijnlijk op dat ik iets zeg, maar dan blaast het schaap en kijkt op naar het huis, waarvandaan een zwart-witte puppy met grote snelheid komt aangerend, zijn tong enthousiast uit zijn bek bungehend, zo vol vrolijk leven dat zelfs de doden glimlachen. Ik ga voor hem op mijn knieën, zodoende hoeft ik ondertussen niets te zeggen. Hrefna wrijft zich zo dicht tegen mij aan terwijl ik de puppy

krab dat ik er moeite mee heb mijn evenwicht te bewaren. Kalm, zegt de vrouw scherp tegen het schaap, zegt me dan weer het 't ongewone schaap niet kwalijk te nemen – ze is er namelijk van overtuigd dat ze een hond is.

Ze moet altijd snuffelen, zegt de vrouw, en de plek markeren in plaats van gras te eten en voor mensen schuw te zijn zoals schapen gewoonlijk zijn. Maar ze heeft zichzelf niet onder controle, ze is opgevoed door een teef die vorige zomer door een Noors echtpaar is overreden. We moeten waarschijnlijk iets voor de toeristenstroom opofferen. Mijn arme Snotra, een betere hond en kameraad kon je je nauwelijks voorstellen. Dat Noorse stel vond het vreselijk, dat moet ik ze nageven, ze stuurden me afgelopen kerst een kerstkaart en ook geitenkaas, dat is aardig, maar daarmee kan ik Snotra moeilijk vergeten. Alsof ik het kan vergeten toen ik haar oppakte, zwaar verminkt aan de kant van de weg, waar ze door de klap heen was geslingerd, ik ging met haar terug naar huis om haar af te maken, haar lijden te verkorten. Snotra keek me de hele tijd aan met haar bruine ogen zo vol vertrouwen, ervan overtuigd dat ik haar zou helpen. In plaats daarvan schoot ik haar dood.

Triest om dat over je hond te horen, heel erg triest, zeg ik zonder erbij na te denken, zonder te proberen erachter te komen wat gepast zou zijn om te zeggen. Heel erg triest, zeg ik nog eens.

Jij was altijd zo'n grote hondenvriend, zegt de vrouw zo warm dat ik een brok in mijn keel krijg. Maar als puntje bij paaltje komt, kan ik niet zonder hond en ik kreeg dit propje van mijn Eiríkur, een rasbordercollie, en ik heb hem Cohen genoemd. Mama zou daar heel blij mee zijn geweest! Maar Snotra voedde de pasgeborenen Hrefna op. Het was een mooie band en Hrefna was net een jaar oud toen het echtpaar Snotra overreed. Het arme dier stond weken achtereen buiten te blaten, ze begreep niet wat er met haar mama was gebeurd. Die zal de hel nog overleven, onmogelijk om bij dat geblaas na te denken, zei papa soms als ze het ergst blaatte, maar hij meende het niet. Hij... Ze zwijgt weer, of het lijkt er eerder op

dat haar stem is weggeëbd. De zon stijgt hoger op aan de hemel, de ochtend wordt warmer en de vrouw trekt de rits van de donkerblauwe fleecesweater omlaag. Ze heeft er een groen, dun hemd onder, de bovenste knopen zijn los, ik zie de vorm van de ronde borsten en ik sla mijn blik neer als ik de tepels zie die de stof raken zodra ze haar lichaamsgewicht tussen haar benen verplaatst en ik voel iets diep in mijn onderbuik, niet zeker of het begeerte of weemoed is – zou je het verschil niet moeten kennen?

De vrouw lacht zachtjes, bijna duister. O, ik ben zo ontzettend blij je te zien! Je leek letterlijk verdwenen, in rook opgelost. Mag ik je niet gewoon knuffelen, of is dat niet veilig, voegt ze eraan toe en ze lijkt enigszins te aarzelen, maar dan legt ze de rugzak naast zich neer, komt naar me toe en omhelst mij. Drukt mij zo stevig tegen zich aan dat ik duidelijk haar warme, zachte lichaam voel. Dan helt ze achterover, misschien om mij beter te zien en ze strijkt met haar rechterhand over mijn gezicht. Een kleine hand, zo delicaat dat hij aan een vlinder doet denken. Maar dan een vlinder met eelt, want haar handen zijn getekend door fysieke arbeid. Misschien ben ik verstijfd door deze onverwachte intimiteit, ze merkt het en wil de omhelzing loslaten, maar dan omhels ik haar van mijn kant. Omhels haar stevig, drink haar warmte en zachte lichaam in mij op, terwijl ik tegen de tranen vecht.

Ik ben absoluut in leven.

Verliezen de doden hun naam als wij
hun verhaal niet vertellen? Vertel mijn verhaal
en krijg ik dan mijn naam terug?

De Volvo rijdt over de smalle grindweg vol kuilen die zo'n honderd meter van het strand af ligt, redelijk recht maar met een paar heuvels, en aan beide zijden van de weg wordt het groener naarmate ik langzaam verder de fjord in rij – die dieper blijkt te zijn dan hij vanuit het kerkhof leek.

Ik ben op weg naar het hotel waar Sóley een ‘shock zal krijgen’ als ze mij ziet. Ik weet eigenlijk niet waar dat hotel is of hoe die Sóley eruitziet. Toch is er nauwelijks een hoge helling om het hotel te vinden, maar de fjord is dunbevolkt en een groot gebouw moet opvallen. Hier wonen slechts zesendertig mensen.

Onder wie zes kinderen, had de vrouw gezegd. Geen goede verhouding.

Ze zei dat ze mij niet meteen wilde laten gaan. Ik heb eten in de rugzak, zei ze, laten we van het weer genieten en bij mama gaan zitten.

Maar in plaats van omhoog naar het huis te gaan, wandelde ze de begraafplaats op en ik ging achter haar aan – haar moeder bleek de vrouw te zijn met de verweerde naam en haar duistere afwezigheid. Ruim drie jaar geleden gestorven. De vrouw groette meteen de buurman van haar moeder, Páll van Oddi, en ze liep langs de grote grafsteen met de woorden van Kierkegaard, groette vrolijk, zoals je een oude vriend groet, viste vervolgens het een en ander uit de rugzak, verschillende versnaperingen die ze, zoals ze zei, haastig in de rugzak had ‘gepropt’, en ten slotte een deken die ze op de grond uitspreidde en waar ze de versnaperingen op rangschikte. Borden met roggebroom, boter, gerookt lamsvlees, vier sneetjes havermoutcake, twee wijnglazen en een fles rode wijn die ze mij vroeg open te maken. Ik ging met mijn rug tegen de kerkhofmuur zitten, zij tegenover mij, dicht bij het pad. Ze zat met haar benen over elkaar geslagen, haar donkere, ongekamde haar vol zonschijn, en haar grote, donkere ogen, waar een subtiel web van lachspiertjes op lag, keken mij zo warm aan dat ik weer een brok in mijn keel kreeg.

Rode wijn op een zondagochtend, in de zon, met een langverwachte vriend, zo moet je absoluut leven, zei zij – je weet dat mama deze hoek van het kerkhof soms het favoriete café van haar en papa noemde. Hier blijk je namelijk voor alle windrichtingen beschermt

te zijn en hier zaten ze toen hun leven werd afgesloten. Of toen het leven eindelijk begon, zoals mama altijd zei. Je kent het verhaal. Ik wil je er niet mee vermoeien. Hoewel het heel mooi is.

Volgens mij ben ik het vergeten, zei ik voorzichtig met een knoop in mijn maag dat ik iets stoms had gezegd, ik zie het zwarte gat dat sluimert in het midden van alle melkwegstelsels, het licht vernietigt dat door herinneringen veroorzaakt kan worden. Ik herinner me misschien het verhaal, maar niet volledig. Vertel het. Het is zo leuk als jij het vertelt.

Ze glimlachte, leunde naar voren, veegde de vogelpoep van het kruis van haar moeder en de naam kwam tevoorschijn – Aldís.

Haar moeder heet dus Aldís.

Of heette, omdat ze natuurlijk dood is en dan heet je misschien niet meer zo. De dood neemt ons onze naam af en laat ons anoniem achter. Maar haar vader heet Haraldur, hij leeft nog, en toch niet.

Hier zaten mama en papa bijna een halve eeuw geleden, zei de vrouw.

Bijna een halve eeuw geleden. Toen er meer in leven waren dan nu.

Ze keek even naar het kruis, dronk haar glas leeg, schonk het weer vol en keek mij aan.

En dan komt het eerste verhaal

Het eerste struikelblok?

It's all over now, baby blue –
is het een teken van volwassenheid of
van zwakte om je lot te accepteren?

Aldís kwam hier naar het noorden om met haar verloofde in Krossneslaug de liefde te bedrijven. Ze was negentien, had in de lente het gymnasium in Reykjavík afgemaakt en zich voor de herfst ingeschreven op de universiteit. Ze was niet van plan lang in de fjord te blijven. Ze hadden niet eens de moeite genomen om te checken hoe die heette. Krossneslaug, honderd kilometer noordelijker, met 'een betonnen buitenbad aan de vloedlijn, van 12 x 6 meter', was de enige reden voor de reis, de verlofingsreis. Ólína, de moeder van Aldís, had voor hen een feest georganiseerd in hun grote huis in Laugarás, waarschijnlijk het laatste feest daar. Aldís' vader was de herfst ervoor aan kanker gestorven en het huis stond te koop.

Het jonge stel had gehoord dat Krossneslaug niet alleen ver van de bewoonde wereld lag en recht tegenover de open, turbulente Noordelijke IJszee, soms ook wel het zwembad op het einde van de wereld genoemd, maar dat het ook geheimzinnige krachten bezat. Ze reden dus die hele weg naar het noorden, acht uur over heel slechte grindwegen om tegenover de turbulente kracht van de Noordelijke IJszee, omringd door het warme water van het zwembad, de liefde te bedrijven. Dat moest een soort inwijding zijn en vervolgens een bezwering of een plechtige belofte aan het lot dat hun leven vervuld zou zijn met de kracht van de oceaan en omhuld met de warmte van de liefde.

Maar toen kregen ze een leuke band. Twee kilometer ten zuiden van Nes. Honderd kilometer van Krossneslaug. En de krik was kapot.

Daarentegen prachtig zomerweer, een zwakke wind, veertien graden, kurkdroog, overal in de fjord werd gehooïd, hij geurde naar de oceaan.

Maar op Nes was er niemand thuis.

Haraldurs moeder was met de tweede tractor naar Oddi gereden om de hooilader op te halen waar de boerderijen samen eigenaar van waren. En om een van de zonen van de boerderij te leen te krijgen, Halldór of de reus Páll, zodat zij er samen met haar eigen zoon in zouden slagen het grote stuk grond voor de avond te hooien. Dat gemaaide stuk grond was Haraldur op de rode Zetor aan het keren, met de deuren van het nieuwe huis wagenwijd open in de zon en Bob Dylans *Greatest Hits* op volle sterkte op de bandrecorder, toen het jonge stel uit Reykjavík het maaiveld omlaagkwam en over het lawaai van de hooischudder heen het vertrouwde liedje kon horen.

Een plattelandsknurft die naar Dylan luistert! Ik dacht dat hij nooit ten noorden van Borgarnes zou komen, laat staan de hele weg naar dit gat, had de verloofde van Aldís, Jóhannes, verbaasd gezegd en niet zonder verwondering, terwijl ze op de weide stonden en keken hoe de boer het hooi keerde. Het hooi was zo droog geworden dat Haraldur er moeite mee had de randen van het maaiveld te onderscheiden toen hij tegen het zonlicht in reed, maar hij genoot ervan in zijn eentje bezig te zijn en het liedje ‘It’s All Over Now, Baby Blue’ begon opnieuw toen hij die twee onbekenden op de weide zag met de nieuwsgierige boerderijhonden om hen heen. Uit hun kleding en hoe de man zich tegenover de honden gedroeg, stijf en bangelijk tegenover hun enthousiasme en nieuwsgierigheid, viel duidelijk af te lezen dat het lui uit Reykjavík waren die onderweg waren. Haraldur zuchtte, veranderde de Zetor van richting en ging de kant van het stel op terwijl Dylan door het geratel van de hooischudder en de raspende herrie van de motor van de tractor zong: *Leave your stepping stones behind, something calls for you, forget the dead you’ve left, they will not follow you.*

Goed nummer, riep Jóhannes toen Haraldur de hooischudder had stopgezet, de motor had afgezet en de weide op was gesprongen, mager, bruinverbrand, in een blauwe spijkerbroek en hij had niet de moeite genomen zijn open, geruite werkshirt dicht te knopen.